

ЕВОЛЮЦИЯ НА СЪЗНАНИЕТО ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ВЕДАНТА ФИЛОСОФИЯТА И ИНТЕГРАЛНАТА ФИЛОСОФИЯ НА КЕН УИЛБЪР

Живко Стоилов
Сдружение Видя проект – Ананда Йога, Пловдив
zhivko.stoilov@gmail.com

Резюме: От древността до днес човек се вълнувал винаги от темата за еволюцията. Предлагани са много схеми и идеи в това отношение. Настоящото изложение ще представи два възгледа, които се допълват и припокриват, разглеждайки въпроса от различни гледни точки. Представата на индийските мъдреци за социалната структура на обществото възплъщава техните идеи за еволюцията на човешката душа. Кен Уилбър систематизира древните и съвременни възгледи в това отношение и предлага подробна „еволюционна карта“ в полза на духовния търсач. Човешката душа/дух е безсмъртна по своята природа и тя преминава през различни етапи на своето развитие, което включва различни превъплъщения и роли в обществото. Индивидуалното психично развитие преповтаря историческото развитие на съзнанието на човечеството като цяло. Пълното изложение на темата би включвало и паралели между възгледите на Веданта и Интегралната философия на Кен Уилбър, но настоящият формат не позволява да се разпространираме и в това отношение.

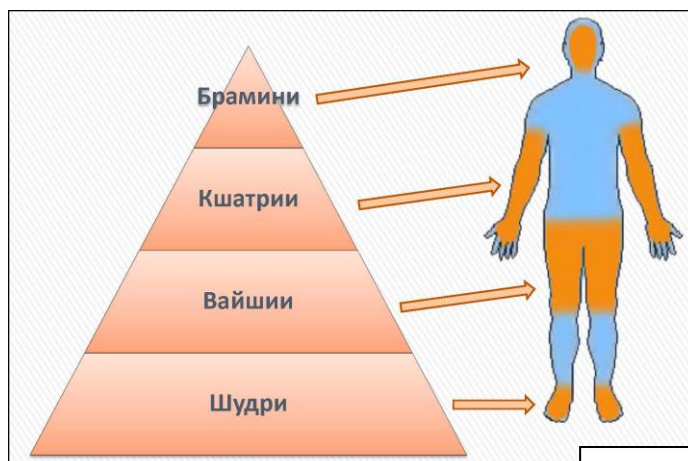
Ключови думи: Веданта, варна-ашрама, касти, брахмачаря, грихастха, ванапрастха, саняса, Интегрална философия, нива на съзнание, холон, Великото гнездо на Битието, AQAL.

Изложение:

СИСТЕМАТА ВАРНА-АШРАМА В ХИНДУИСТКОТО ОБЩЕСТВО

Схемата, по която е изградено древноиндийското общество, е т.н. *варна-ашрама вявастха*, *варна-ашрама* общество. Така както четирите *ашрами* (стадии в човешкия живот) имат за цел да помогнат на *джива*, на човека, да живее един осмислен и подреден живот, така и *варните* (кастите) имат същата цел – разкриване на човешкия потенциал и като крайна цел – постигане на *Мокша* (освобождение). *Ашрамите* имат отношение повече към живота на индивида, планиране на човешкия живот във времето, а *варните* имат отношение повече към живота на обществото като цяло. **Обществената схема, която се предлага в индийските древни текстове, има за цел да помогне на човека да реализира както своите материални, така и своите духовни нужди.**

Идеята за кастите намираме още в Ригведа и „Ману смрити“, „Законите на Ману“. Идеята на този велик законодател е била благородна – обособяване на хората в касти в зависимост от техните склонности, способности, таланти, така че всеки един да намери най-подходящото си място в обществото, за да бъде полезен по този начин както на себе си, така и на останалите. В Ригведа четем „*Когато те разделили Пуруша, по какъв начин*

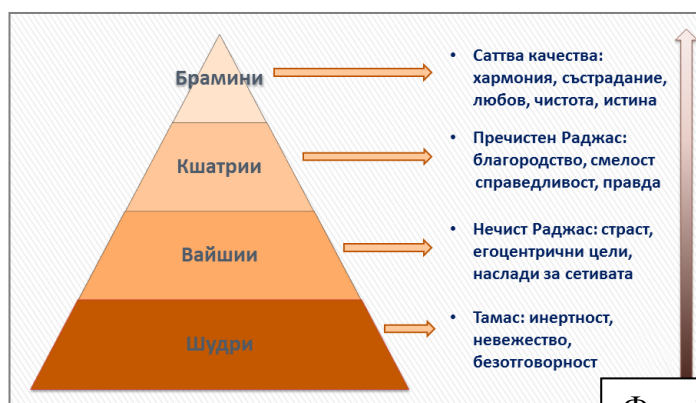

Фиг. 1

направили това? Какво беше неговата уста? Какво бяха неговите ръце? Какво бяха неговите бедра и ходила? Неговата уста бяха брамините, неговите ръце бяха кшатриите, неговите бедра бяха вайшиите; от неговите ходила бяха родени шудрите." /Фиг. 1/

“Варна” буквално означава “цвят”. Хората биват разделени според своята “цвят”, но не цвета на кожата, а вътрешния “цвят”, цвета на техния ум и желания. Понякога казваме “червен от гняв”, или “той има бяла душа”. Така, според Ману, трябва да бъдат разделени хората и техните дейности/позиции в обществото, че да отговарят на тяхната вътрешна природа, което да способства за тяхното собствено развитие. Всяка каста представлява орган на обществото, ако то бъде разгледано като цялостен организъм, и си има своята специфична функция, така както органите в човешкото тяло.

Според идеята на варна обществото в него има три висши касты – брамини, кшатрии и вайшии, и една низша каста – шудрите. Брамините са кастата на свещениците, кшатриите са войните, вайшиите са търговците, а шудрите са работниците, слугите. Има също така и „извънкастови“ – тези, наричани „млечха“ и с разни други имена – това са били народите и племената, които не са споделяли хинду религията. /Фиг. 2/

Фиг. 2

Истинският критерий за определяне на кастовата принадлежност е съотношението на трите гуни, които изграждат ума на човека и неговия характер. Брамините са изградени от саттва качества, такива като състрадание, чистота, истинност, хармония, вгълбеност; кшатриите са изградени от „пречистен“ раджас, който се изразява в качества като благородство, смелост, справедливост; вайшиите са съставени от „нечист“ раджас, който се изразява в страст, наслади за сетивата, егоцентрични цели; шудрите - от тамас и раджас, което дава инертност, невежество, мързел. /Фиг. 3/

Фиг. 3

ЕВОЛЮЦИЯ НА СЪЗНАНИЕТО СПОРЕД КАСТОВАТА ПРИНАДЛЕЖНОСТ – КРАТКА ХИПОТЕТИЧНА ИСТОРИЯ

Веданта приема, че във всички същества обитава едно единно Съзнание, което се нарича *Атман*, което обикновено назоваваме като Дух. Духът заедно с финото тяло, което на обикновен език наричаме често душа (*джива* на санскрит), обитава и се преражда в нови и по-съвършени форми на материя в процеса на своята еволюция. *Джива*, „спечелва“ един ден възможността да се роди в човешко тяло и това тяло не би било повече от това на *шудра*, работник, слуга. Слугата живее обикновен живот, няма

много интереси освен да задоволи глада си и да се грижи за близкото си семейно обкръжение. Неговият дълг е да бъде предан на господаря си и да изпълнява задълженията си. Изпълнявайки своите задължения, работата на нивата, в предприятието и т.н. се развиват неговите качества и ум и той започва да се издига в йерархията – става например началник на повече работници. Но все още не е самостоятелен.

Живот след живот, които носят разширяване на съзнанието, способностите и пр., работейки за този търговец или онзи, води до натрупване на желаниа, *васани* - той, работникът, да стане като своя работодател, да работи по-малко и да има повече, да има възможност за изживяване и на други удоволствия – като тези, които си доставят неговите господари, работодатели и пр. **Така постепенно *тамас* природата се превръща в *раджас***, от състояние на инертност, той преминава към състояние на действеност, изпълнен с амбиции и желаниа и един прекрасен ден тази душа бива родена като *вайшия*, човек от търговската каста.

Това издигане по стълбицата е възможно да стане само чрез изпълнение на задълженията на работника, живот според *дхармата* на един *шудра* – да бъде съвестен, работлив, честен към работодателя си – в рамките на неговото съзнание. Така изкачването по стълбата е всъщност според диктата на закона на *дхарма* и изцяло зависещо от *дхарма*. Един *вайшия* е далеч по-съзнателен и издигнат в духовно отношение човек. Но естествено си има своите слаби страни, които го държат здраво привързан към колелото на *самсара*. *Вайшията* работи за своите изтънчени удоволствия и тези на близкото си обкръжение. **Неговата *раджас* природа изисква от него това.** Издигайки се в йерархията на своето съсловие, той започва да проумява, че парите, които събира цял живот, не му дават търсеното удовлетворение.

Редом с качества на ума, които се развиват благодарение на професионалната сфера, се развиват и моралните качества. **Голямата добродетел на богатия е да споделя своето богатство. Казва се в „Махабхарата“, че богатството е, за да се споделя, да се раздава.** Човек трупа състояние, за да може да е от полза на обществото. Това автоматично включва и живот според *дхарма*, защото натрупаното състояние чрез лъжа и измама, което е най-лесният метод е безмислено, няма стойност.

Това е урокът, който учи търговеца – как да печели чрез честни средства и да не се изкушава за лесни пари. Когато разбере, че богатството, натрупано чрез лъжа или експлоатация на други хора, е тежест и *карма*, той се издига в йерархията на своето съсловие. Един ден той вижда смисъла на натрупаното богатство в служба на събратята си. Желанието му да помага го води до кастата на *кшатриите*. Той вижда, че чрез пари може много да се помогне, но и това не е достатъчно. Той вижда, че има хора, които и без пари и богатство са се издигнали до там, че да влияят на обществото чрез властта, която имат. Това са военните и политиците. Един политик може да не е богат, но да има повече власт от най-богатия човек в страната. Президентът може да не е богат, но упражнява известен род влияние, което е различно от това на богатия, основано на неговите пари.

Така богатият се насочва към политиката и конвертира богатството си във власт. Влизайки в кастата на *кшатриите*, той се качва още едно стъпало в еволюцията си. Защо? Защото сега той работи за една идеална кауза – негова цел е защитата и благосъстоянието на сънародниците му. Той става блюстител на закона, закона, който е идеална категория. Естествено в началото той ще бъде изкушен да използва властта, която има, за лични цели. Това всъщност е и основния мотив на днешните политици – да използват властта, която народа им гласува за лично облагодетелстване. Това, разбира се, не помага на *кшатрията* в неговия прогрес. С течение на времето той се осъзнава и става един идеалист държавник, каквито е имало винаги в история на човечеството, и ще има. Такива хора, чрез реформите, които прокарат, трасират пътя на човечеството напред, имената им остават поколения наред.

Но дори и на върха, политикът осъзнава своята ограничена власт да променя и помага на хората. Той започва да проумява, че човек колкото и добре да живее, колкото мирна и богата да е страната му, пак си остава нещастен, защото истинското добруване и щастие е функция не на външния живот, а на вътрешния. А политиците имат ограничен достъп до вътрешния живот на личността. Този, който има влияние върху вътрешния живот, е духовникът. Така държавникът след като е извървял пътя на властта, на външната власт, се насочва навътре и става духовник. Истинската помощ, която може да се окаже на човек, е тази да му се даде вътрешна светлина, да му се даде храна за душата, знание как да расте и да се справя със страданието в света. Движена от такива мотиви, личността навлиза в лоното на духовната каста, *брамините*. От позицията на реализиран духовник човек може да направи много повече от един политик. Истински големи духовници са тези като Буда и Исус, които създават епохи чрез думите и делата си.

Проблемът с кастите възниква тогава, когато професията и статута на човек в обществото не се определят от неговата гуна принадлежност, а от неговото раждане. Когато раждането в съответна каста е станало ригидно, тогава индийското общество е започнало своя упадък. Ето какво казва *Свами Партахасаратхи* за кастовата система: *„Кастовата система е била добре измислена за прогреса и просперитета човечеството. Но административната система в обществото изкривява цялата идея и всичко се обръща против интересите на обществото и човека. Цялата система е била парализирана, развалена, мумифицирана. Загубила е своята гъвкавост. Благословието се превърнало в проклетие. Разделенията станали абсолютно закостенели. Хората затворили себе си в тесните ограничения на собствените си касты. Те не преминавали за нищо на света рамките на кастата си, които самите те са си поставили. Всичко станало механично и изкуствено. В течение на времето системата била покварена.“*

Буквалното разбиране за кастова принадлежност, довело до там, че всеки роден в търговско семейство трябвало да си остане търговец, свещеникът – свещеник, въпреки че нямал нужната чистота и висота, *шудрата* – *шудра*, въпреки че би могъл да е всъщност *брамин* (като *Кабир* например) и т.н. Тези, които са били на върха, са се стремели и все още се стремят да останат на върха. Има истории като тази за *Прахлада*, (който е роден в демонско семейство, но е имал чиста природа), които имат за цел да покажат, че вътрешната природа определя кастовата принадлежност.

Несправедлива ли е кастовата система в крайна сметка? Има ли по-висши и по-низши хора? По отношение на рождението никой няма право да класифицира хората, всички хора са равни. **По отношение на функцията в обществото също – всяка каста си има определена функция в общественния организъм и така както няма по-висши органи в тялото, така и няма по-висш тип работа, професия в обществото.** *Шудрите* са нозете, а *брамините* са главата, но кое е по-важното от двете? Счита се, че всяка част на тялото е свещена, никоя не е с предимство. По отношение на вътрешните качества обаче има градация, която се определя от съотношението между трите *гуни* – *саттва*, *раджас* и *тамас*. **Брамините са саттва и те стоят най-високо, следват *киатриите*, *вайшиите* и *шудрите* накрая.**

От всичко казано до тук става ясно, че вътрешното естество на човека единствено определя неговата професия, статус и функция в обществото. Докато човек няма власт над външните условия, той има власт над вътрешните. В негова власт е да прави избор – да се стреми към чистота и праведност, да полага усилие за постигане на духовните цели. Това, само по себе си, е факторът, който определя кастовата принадлежност и нищо друго. **В този смисъл всеки сам определя своята кастова принадлежност, всеки сам, на базата на своите желания и цели в настоящия живот определя своето рождение и условия в следващия.**

ЧЕТИРИТЕ АШРАМА

Изхождайки от значението на думата *ашрама* като “положено съзнателно усилие” ние разбираме скритата идея на древните мъдреци – а именно, че целият живот е духовна практика, духовен път, посветен в крайна сметка на постигането на *мокша*, крайното освобождение.

За да се постигнат четирите *пурушартхи*, четирите цели в живота, (които са *дхарма*, *артха*, *кама* и *мокша*), е изградена схемата на *варна-ашрама* обществото. Четирите *ашрами* са както следва: *брахмачаря*, стадий на учене, *грехастха*, стадий на семеен живот, *ванапратха*, стадий на отшелничество, *саняса*, монашество, стадий на отречение.

Още с раждането си в тялото, душата “изпада” в една от първите клопки – тази на инстинкта за самосъхранение, който при човека излиза извън рамките на нормалното, така както е в животинското царство, и се проявява като неутолимо желание за натрупване, за подsigуряване, за още и още разширение в материалната сфера. Това дава илюзорната представа за стабилност и сигурност в живота, а такива, дефакто, няма, защото материалните неща лесно се спечелят и още по-лесно се загубят. В този смисъл се казва, че материалното е преходно. Този факт естествено не прави безмислени усилията за материални придобивки. Защото именно в полагането на усилия, човешката душа се учи и опознава законите на вселената и израства към по-високо съзнание. Няма нищо лошо в материалните придобивки сами по себе си – същественото е отношението към тях. Само когато материалното благосъстояние (*артха пурушаартха*) се превърне в единствена цел, тогава става разрушителна за израстването на индивида и той се обрича на страдание.

Когато жаждата за натрупване и ограждане с материални неща е задоволена – егото се чувства сигурно, “разширено” и голямо, но започва да усеща осезаемо друга липса – удоволствието, емоцията, топлината от общуването със себеподобни. И се „включва“ *кама пурушаартха* – желанието за изпитване на удоволствие, където петте сетива и умът включително се ангажират и дават едно по-fino по-своята характеристика преживяване от това „да имаш“. *Кама* е нещо естествено, пак да подчертаем, и на място, когато не й се придава по-голяма стойност отколкото заслужава – нейният корен е инстинкта за продължаване на рода, който включва в себе си и изпитване на удоволствие.

За да се контролират *артха* и *кама*, е необходимо да се знае и спазва *дхарма*. Знанието за *дхарма* е предвидено да бъде предадено на човека в неговия първи стадий, първата *ашрама*, когато той се изпраща при духовен учител, за да се запознае с *Ведите*. Ако се пропусне този първи етап, етапа на ученичество, или както е в днешно време училището и университета, преродената душа, по силата на природния инстинкт, следва *артха* и *кама*, защото не знае за другите две цели – *дхарма* и *мокша*. За съжаление в модерното общество, образователният ученически етап е „свит“ до професионална квалификация и трениране за бъдещата надпревара в обществото и почти нищо няма за по-дълбокия смисъл и цел на човешкия живот.

БРАХМАЧАРЯ. “*Брахма*” тук има значението на „*веда*“, знание, а “*чари*” е “този, който ходи”, т.е. “**този, който е добре познаващ *ведите* и може свободно да се движи сред знанието**”. *Брахмачаря* се разбира също и като въздържание, защото това е една от характеристиките на първия, ученически етап, който заема първата четвърт от живота. Когато момчето достигне зрялост, то преминава през т.н. *упанаяна* церемония, поставя му се *браминската* нишка, дава му се *Гаятри мантрата* и то бива поверено в ръцете на духовен учител, гуру. **В *гурукула* (букв. „къщата на гуру“) животът е прост и се заключава в няколко неща – дисциплина, служене и учене.** Целта е младите *брамини* да се тренират физически и психически, да станат способни да издържат трудностите и да получат знанието как да се справят с останалата част от живота си.

Учат се текстове от писанията, учат се ритуали и молитви, учи се как да служи (на учителя си и на по-възрастните), учи се на общуване със събратята си, учи се как да се храни и как да спи. Води се живот на простота, дисциплина и въздържание. Това е период на цялостно **хολистично** образование, твърде различно от стеснения модел на днешното профилирано образование, което е насочено единствено към това как да научи човека да печели пари, да прави кариера, което ще му донесе повече пари и т.н. Целта на *ведическия* модел е изграждане на хармонична личност, която да се интегрира възможно най-добре в обществото според своите таланти и способности, личност, която е развита във всички свои аспекти – физически, морално, интелектуално и духовно. В периода на образование в *гурукула* младите биват информирани за три много съществени неща:

1. За целта и смисъла на човешкия живот. Човешкият живот може да бъде лесно пропилян, ако няма идея за посока и смисъл. **Животът е като игра на футбол – ако играчите просто си подават топката, без да се стремят да вкарат гол, то играта накрая ще остане безрезултатна.** Подобно, ако личността не бъде информирана за целта и смисъла на живота като духовно пътуване с крайна дестинация *мокша*, то такъв един живот се счита за пропилян. Счита се за безумие да се проиграе шанса за освобождение, който единствено човешката форма на съществуване дава.

2. Знание за ритуалите и тяхното значение. Ритуалът е бил винаги израз на връзката между човека и Бога, между видимото и невидимото, долното и горното, външното и вътрешното. **Но ритуалът, освен всичко останало, има и функцията да възпитава в дисциплина.** Там, където има ритуал, има и дисциплина и обратното. *“Мързелът е най-естественото нещо за тялото”* казват писанията и чрез рутинна практика, ритуал, човек преодолява тази вродена *тамастична* склонност, която в крайна сметка е разрушителна за здравето и психиката. Типичен пример за това е *Сурия намазкара*, Слънчевият комплекс, както е познат по света. Това е ритуал за посрещане и изпращане на слънцето, който направен 108 пъти както е по-традиция, решава проблема с физическото обездвижване. **Той има както физически, така и духовен аспект – от една страна се развива динамика и сила, а от друга любов и почит към Слънцето, символ на Висшето.** Ритуалът е овеществената емоция/мисъл.

3. Развиване на ценностна система – това е картата на живота, която е ориентирана според духовния север – *мокша*, без която карта пътникът лесно може да се затъне в житейските тресавища. **Картата на живота е наречена Санатана Дхарма, Извечните закони, т.е. законите, които не се променят, а променят.** Това е науката, която ни дава знанието за променливото и непроменливото и как да променим променливото (т.е. нас самите) според непроменливото – законите на Всемира, за да намерим мира и хармонията, които така желаем.

ГРИХАСТХА. (букв. “установен в къщата”, от “*грха*” – къща)

Навлизайки в този стадий на живота, мъжът поема задълженията на глава на семейство – намира си жена, грижи се за децата и родителите си, за слугите си, подчинените си, работи за поддържане на къщата, имота и т.н. Подобно, и жената поема своите задължения. На семейния живот се е гледало като на религиозна институция, която има за цел да изгражда личността чрез съвместния живот, който е подчинен на една общата крайна цел - себепознание. **Както аирама на гуру е място, където ученика учи, така и грихастха аирама е мястото, където семейните учат своите уроци.** *Грихастха аирама* е широко поле за изучаване на

„Брахмачаринът, главата на семейство, отшелникът и аскетът – всичките четири ордена произлизат от грихастха.”

„От всички степени, аирами, този на грихастха е най-добрият, защото той поддържа останалите така, както живите същества биват поддържани от кислорода.”

изкуството на действието – *карма йога*, както и изкуството на любовта, *бхакти йога*. В *грехастха ашрама* се учат уроците на отговорността, търпението, толерантността, прощката, споделянето, доверието, вярата. В семейството всеки служи и би трябвало да търси начини да послужи на останалите или с други думи да се опитва да прилага закона на жертвата, който е в основата на всеки растеж. Това е била идеята в древността, която изглежда е не на място в днешните консуматорски времена, когато всеки търси някой, който да му служи и да му задоволява желанията и капризите.

ВАНАПРАСТХА. (букв. ”установен в гората“, горски отшелник, от ”*ванаха*” – гора)

Според традицията навремето жената е била свободна да избира дали да последва мъжа си в гората или да остане при синовете и внуците си. Мъжът взема със себе си само обредния огън и пособията за извършване на ритуали. Негово задължение към света сега е извършването на жертвоприношения, на *агнихотра* (*ведическа* огнена церемония) и пр. Неговият живот се ръководи от следните принципи: жертвеност, учене, аскетизъм и милосърдие към всички:

„Нека той бъде постоянно ангажиран в изучаване на Ведите, в пълен самоконтрол, приятелски настроен, съсредоточен в себе си, винаги даващ и никога вземащ, състрадателен към всички живи същества.“

Този път обаче ритуалите не са същите както тези, които извършват семейните. Едната причина е, че в гората няма всичко необходимо, за да се набавят необходимите средства за цялостен ритуал. А втората, съществена причина е, че отшелникът вече минава на по-дълбок етап в своето разбиране, който изисква разбиране на символиката и смисъла на ритуала. Или с други думи той се захваща със същинското знание.

Докато пътят на *грехастха* е *праврити*, т.е. насочен навън, пълен с активност, желания, натрупване, амбиции, следващия стадий, *ванапрастха*, обръща посоката – човек би трябвало да тръгне по пътя на *ниврити*, т.е. да се отдръпва от света, от външните активности, да раздава това, което е спечелил, да предаде щафетата на глава на семейство на синовете си и т.н. Това е вътрешния смисъл на ”горски отшелник”, а не че човек трябва да хване гората и да се изгуби тотално за обществото. Този етап е естествен, той идва с ограничаване на физическите способности на тялото. Мъдростта изисква умът също да последва тази тенденция и да ограничи своите външни активности. Ако живота на *грехастха* е бил пълноценен (т.е. той е задоволил своите потребности – *артха-кама* и е „изгорил“ много от своите *васани*), то той би трябвало да е развил в себе си вкус към спокойствието и красотата на усамотението. *Ванапрастха* е период, когато човек се обръща назад и прави една **равносметка на живота си вече в светлината на ведическото знание**. Отново изучаването (*свадхяя*) на писанията и собствената природа стават фокус на вниманието, както в брахмачария, но вече на базата на придобитата житейска мъдрост. ”Отдаване на жертвоприношения” днес би трябвало да се разбира като отдаване на дейности, свързани с благото на обществото като цяло – тоест закона на жертвата се учи на ново ниво. **В първия етап човек се жертва за учителя, в *грехастха* той се жертва за семейството, във *ванапрастха* – за обществото, а в следващия етап, *саняса*, за цялото човечество, за всичко живо**. Казахме, че *ашрамите* са схема за духовно израстване и това се вижда ясно според степенна на жертвата. „*Жертвата е закон за израстване*“, казва Учителя П. Дънов. **Способността за жертва определя нивото на развитие, на което се намира човек.**

***Ванапрастха* се учи на аскетичен живот, който е постепенна подготовка към последния стадий – този на *саняса*, влизане в монашеския орден.**

САНЯС. (букв. “отречение от всичко”).

Санясинът е отречен от всичко – няма притежания, не носи пари в себе си, разчита изцяло на милостта на другите, свободен като птица, без дом, дори без обичайните пособия за извършване на ритуали. Това отречение би трябвало да е пълно – не само външно, но и вътрешно. Истинският *саняс* е много висока степен на съзнание.

Саняс преди всичко означава отричане от егото. Това е всъщност и смисълът на всяко друго отречение – да ни доведе до последното и най-съществено отречение, отречението от собственото его, което е единствената пречка за сливането с *Брахман*. Един човек може да се е отрекъл от външни притежания и действия, а вътрешно да има много привързаности и обратното – може външно да има обвързаности, но вътрешно да е свободен. Ето и разбирането, което *Бхагавад Гита* дава по този въпрос: „Този, който действа според своите задължения, независим, безразличен от плода на действията си, той е саняси и йогин също, а не онзи, който се скита без притежания.” Санясите, монасите, са духовните лидери на обществото. Въпреки, че живеят от подаяния, те са главината около която се върти цялото общество. Оранжевата роба, която *санясинът* носи, символизира огъня на *мумукиутва*, желанието за освобождение, което изгаря всички привързаности към света.

Първите два стадия са **праврити марга** (път навън) – човек излиза към света, желанията му са насочени към постигане на неща вън от себе си, учи се как да използва енергията си в света за доброто и просперитета на всички и на себе си също, а вторите два са **ниврити марга** (път навътре) – пътят на интроверността - с натрупания жизнен опит, човек се отдръпва навътре в себе си, в молитва и медитация той търси вечната истина, която е скрита възможно най-близо в него самия. Преминаването от един стадий към друг се бележи с разширяване на съзнанието на индивида, което кулминира в *саняс*, чиято цел е освобождение, *мокша*. /Фиг. 4/

Четири ашрама - 4 етапа на разширяване на съзнанието

„ЗАПАДНИЯТ ПОГЛЕД“

Трудно е да се каже, че философията на *Кен Уилбър* е „западна“. Тя е по-скоро интегрална, каквото е и името ѝ. Можем да кажем още и съвременна, холистична философия, която не отхвърля нищо ценно от духовния опит на човечеството, а опитва да го интергрира по възможно разбираем и приложим начин за съвременния човек.

ЕВОЛЮЦИЯ НА СЪЗНАНИЕТО ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА КЕН УИЛБЪР. СТЕПЕНИ НА СЪЗНАНИЕ.

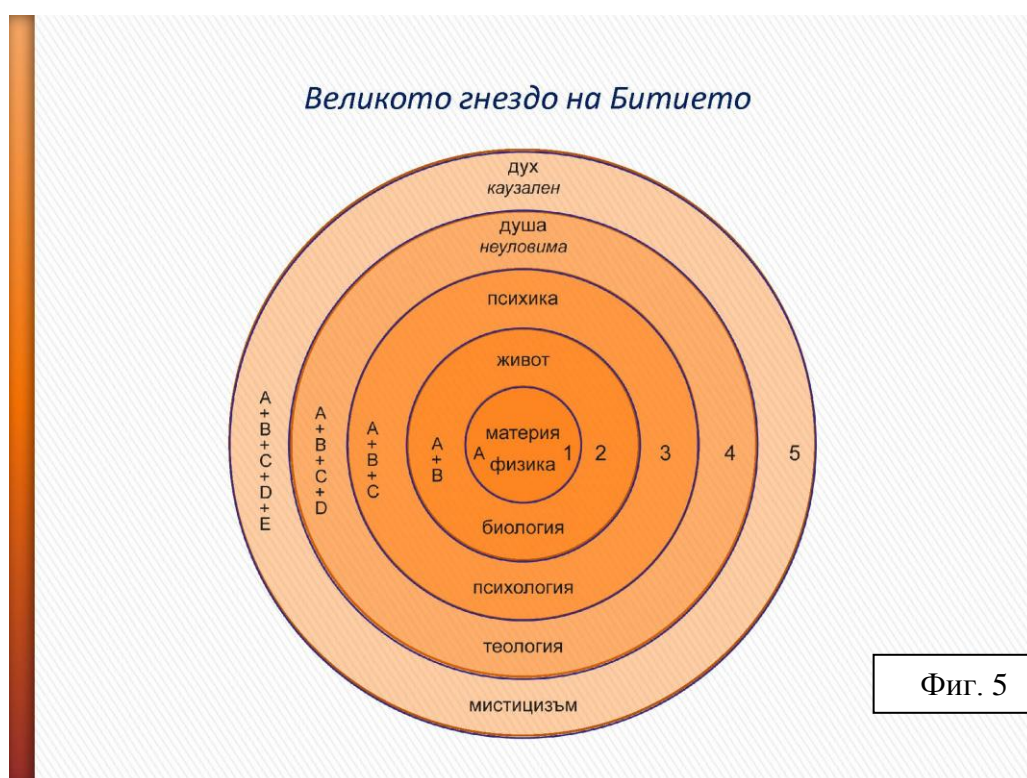
В средата на 70-те г. на XX век изгрява името на *Кен Уилбър*, американски философ. Неговата цел – изследване и съпоставяне на западната съвременна психология и източните духовни традиции. Така се ражда Интегралната философия, която дава за пръв път подробна схема/карта за развитието на съзнанието на човека. През 1977 г. излиза

първата му книга „Спектър на съзнанието“, в която той разглежда различните степени на съзнание като спектри от едно единно Съзнание. В това отношение той приема изцяло възгледа на философията на *Адвайта Веданта*. Неговото кратко представяне ще завърши с цитат от самия него: „*Аз търсех световна философия. Аз търсех интегрална философия, която ще съчетае по един достоверен начин в едно цяло множеството плуралистични контексти на науката, морала, естетиката, Източната и Западната философия, както и великите световни традиции на мъдростта. Не на нивото на детайлите – това е невъзможно; но на нивото на ориентиращите обобщения: начин да представя, че светът е наистина един, неделим, цялостен и съотнасящ се към самия себе си по всеки начин: холистична философия за холистичния Космос: световна философия, интегрална философия.*

Кен Уилбър възприема от *Веданта* основната схема на Битието, която той нарича „Великото гнездо на Битието“. Според този възглед Духът разгръща себе си на етапи, започвайки от простите структури, стремейки се и изграждайки все по-сложни и „по-съзнателни“ структури. Всяка една структура е наречена *холон*. *Холоните* се надграждат едни в себе си и по-големите *холони* включват в своята структура по-малки *холони*. Например атомът е *холон*, който е включен в молекула, която е по-сложен *холон*, която от своя страна е включена в клетка; клетката - в тъкан; тъканта - в организъм, организъмът - в общество и т.н. и т.н. Духът се идентифицира последователно с *холоните* като върви от по-просто към по-сложно и от по-тясно към по-широко /Фиг. 5/. Една такава йерархична структура се нарича *холархия*. *Холархия* например е човешкото тяло; *холархия* е психиката, защото има установени постоянни мисловни и емоционални модели; *холархии* са фракталиите и т.н.

Еволюцията върви към по-сложни и по-развити *холони*. Всеки по-сложен *холон* включва в себе си по-прости *холони*, които имат своето място и функция. По-сложните *холони*, какъвто е напр. човекът, са по-малобройни в сравнение с по-простите като напр. молекулите, от които е изграден човекът. *Холоните* като самостоятелни структури също се развиват като преминаването на по-високо ниво на организация се осъществява на три етапа: 1. идентификация с новото ниво, 2. деидентификация, след като нивото е било достатъчно добре овладяно и накрая – 3. интеграция на нивото в цялостната структура. Духът присъства навсякъде по всички нива, няма нищо случайно, има само еволюцията, която е интелигентна до степен на невъобразимост за човешкия ум.

Фиг. 5

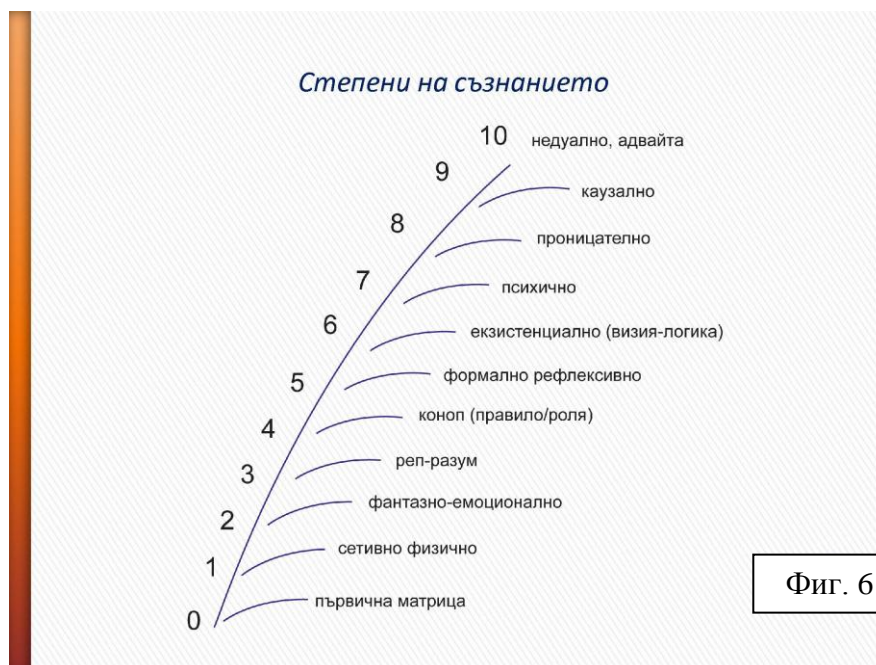
Кен Уилбър създава т.н. схема на *Четирите квадранта (AQAL)*, където намират място „всички неща от всички времена“ – без това да звучи помпозно. Четирите квадранта са отделна тема, която няма да засягаме сега, но само ще спомена, че там също се вижда еволюционния подход и мисъл на нейния автор.

НИВА НА СЪЗНАНИЕ – ВЕРТИКАЛНО ИЗМЕРЕНИЕ

За началните нива на съзнание *Кен Уилбър* проучва и систематизира опита на цялата западна и съвременна психология и очертава пътя на еволюция на индивида и обществото в психо-духовен аспект до известен момент – до там, докдето академичната наука стига в днешно време. За останалите нива на съзнание той се обръща към духовните и мистични традиции по цял свят и изгражда една адекватна представа за това, което следва като развитие „по-нататък“. Ето защо, без да звучи гръмка Интегралната философия твърди, че за пръв път човечеството разполага с подробна карта за целия път, който има да измине индивида и човечеството като цяло. Въпросните нива на съзнание са валидни като в микро- , така и в макро- аспект, т.е. те са валидни както за индивида, така и за човешките общества и култури.

Кен Уилбър разглежда 10 нива на съзнание, групирани в три основни етапа: 1.*предперсонален*, 2.*персонален* и 3.*трансперсонален*. В първия етап влизат следните подетапи: 0.*Пренатално*, 1.*Сензо-моторно*, 2.*Фантазно-емоционално*. Във втория етап, подетапите са: 3.*Репрезентативен ум*, 4.*Ума на конкретни операции и роли*, 5.*Рационален ум*, 6.*Интегриран ум*. Трансперсоналните нива са 7.*Психично*, 8.*Проницателно (Фино)*, 9.*Каузално*, 10.*Недуално (Адвайта)* /Фиг. 6/.

Пренаталното ниво е нулево ниво – самото начало, на което се обръща голямо внимание в последните десетилетия. То е описано от екперименталната пренатална психология и трудовете на *Станислаф Гроф* и Трансперсоналната психология. Счита се, че ембрионът помни, чувства и общува с майката по определени начини. Ембрионът преживява всичко, което майката преживява и така тя поставя първата матрица в съзнанието на новия човек – според своите преживявания и мисли, характер и поведение. Всяко ниво има своя специфична цел. Целта на пренаталното ниво е изграждане на физическото тяло. *Станислаф Гроф* разглежда 4 психологически фази, които той нарича *перинатални матрици*, които са определящи в голяма степен живота и поведението на човека в неговите следващи години.

1. Ниво на съзнание – Сетивно-физично – раждане на физическия Аз

Установява се контакт със света. Бебето се учи да контролира своите крайници и движения. Учи се да използва сетивата. То живее в хаос от сетивни усещания, липсва му дълбочина на пространството в буквален смисъл. В този етап обширното съзнание се учи да се свие до някаква общоприета структура, която наричаме консесуална реалност – общоприети в обществото утвърждения и вярвания. На това ниво се изгражда **физическия Аз**. Това продължава до 8-12-ти месец. Човек научава урока „*Аз съм вътре в кожата, а това отвън не съм аз*“. Бебето е една голяма уста, а светът е храна, казва Кен Уилбър.

Това ниво на съзнание съответства на **архаичните общества** – първобитните хора, пещерните хора, където няма ред, организация, понятие за време и планиране, всичко е общо, няма лично пространство.

Отговаря на първа *чакра (муладхара)* като ниво на съзнание.

2. Ниво на съзнание – Фантазно-емоционално – раждане на емоционалния Аз

То продължава от 1 до 3 години. Детето продължава да се чувства едно със света. То безпогрешно усеща емоциите на майката и на другите хора в близост. То е едно със света емоционално, но не е осъзнато за това. На тази възраст се появява способността да задържане на образи и оттам появата на фантазии. Детето се учи къде са емоционалните граници, чувства импулса в себе си да бъде индивид, като постоянно бяга от майка си, но постоянно се връща при нея за „презареждане“ с емоция. Бебето е царят в къщата, то възприема света като разширение на неговото собствено аз. Нивото на съзнание е силно егоцентрично и нарцистично.

Това ниво отговаря на т.н. **магични култури** – племенните общества, където има организация, развити вярвания, но няма лично пространство, няма различия в облеклата, няма личност и отделност. Това ниво е предперсонално, т.е. егото не е развито още, следователно не е духовно, въпреки че външно може да изглежда такова. Племенният човек живее слят с природата и нейните ритми и закони. Шаманът е водачът на общността.

Отговаря на втора *чакра (свадхиштхана)* като ниво на съзнание.

3. Ниво на съзнание - Репрезентативен ум – раждане на егоцентричния Аз

Развива се чувството за отделно себе, има усещане за егото, което се проявява импулсивно (3-7 г.). Ниво, което е характерно със силно изразяване на емоциите, но без съзнание за другия. На това ниво Аз-ът става осъзнат за силните емоции като гняв, омраза, любов, ревност (Едипов комплекс). Развиват се концепциите за *аз, ти, той, мое, твое*. Поява на речта и мисленето, развиване на способност за задържане и разбиране на образи, символи и понятия. Менталността се развива и започват процесите на **потискане на биологичното**, започва процеса на социализация.

Тук все още сме на ниво магична култура.

Отговаря на трета *чакра (манипура)* като ниво на съзнание.

4. Ниво на съзнание – Ум на правила и роли – раждане на етноцентричния Аз

Човек става „социално животно“ (7-12 г.). Развива се способността за формиране на правила и норми. Той излиза от грубия егоцентризъм и започва да научава влизането в различни роли. Научава, че положителните емоции са добри, а отрицателните – лоши и те трябва да се потиснат. Поради тази причина започва процесът на **емоционално потискане**. Човек вече иска да е добър. Ролята в обществото става фокус на внимание. Религията, която създават хората, е олицетворение на ниво 4 – има линейна йерархия, където на върха е Бог, олицетворяващ Доброто, и Сатана, който е негов антипод, и като такъв, човека трябва да се бори против Сатаната или да го избягва в най-добрия случай.

Това са **митичните култури** на Египет, Римската империя, Европа през Средновековието, Инките, Индия, Китай, където имаме богове, които са егоцентрични, борят се един с други, притежават всички човешки качества и недъзи. Имаме и великите ценности на *Санатана Дхарма*, *Дао*, *Буда* и т.н. Всичко е обособено в структури и йерархия. Отделният индивид е защитен от общоприетата норма. (Социалистическият строй се числи към това ниво на съзнание и култура).

Отговаря на трета *чакра (манипура)* като ниво на съзнание.

5. Рационален ум – 12 г. до края на живота. Ражда се зрялото его, което има светоцентричен мироглед

Личността развива способност за абстрактно и хипотетично мислене. Де-идентифициране с ролята и нормата за пръв път. Мисленето става самостоятелно, оригинално, „научно“. Хората стават по-самостоятелни индивиди, но това ражда в същия момент и отчуждението. Ценностите на ниво 4 (Бог, *карма*) са оставени назад и Удоволствието е главната ценност – тук и сега. Докато фокусът при ниво 4 е сърцето, то при ниво 5 фокуса е главата. Егото на ниво 5 е много голямо, но не е така ригидно като при ниво 4, а е гъвкаво, отворено за нови възможности и развитие. Отваря се глобална перспектива – човек разбира, че неговата група не е най-важната в света и че не слънцето се върти около земята, а обратното.

В макроаспект това е **периода на Ренесанса** – заменяме религията с наука. От феодално и социалистическо общество се преминава към капитализъм. Ниво 5 е **модерната материалистична култура**, такава каквато я познаваме днес. Типичен представител е американското общество на САЩ, което стимулира индивида да изцеди своя потенциал до край, за да просперира на всяка цена.

Отговаря на четвърта и пета *чакри (анакхата и вишудхи)* като ниво на съзнание.

6. Интегрален ум – Кентавърът. Визия-логика. Раждане на автентичния Аз

Когнитивните перспективи, отворени при ниво 5, се разширяват още повече – появява се истинско плуралистично мислене, което включва всички перспективи „и-и“, за разлика от предишното ниво, което също е с много перспективи, но се избира само една за сметка на другите и затова се описва с „или-или“. Този начин на мислене се нарича още мрежово, драстичното разделяне лявото и дясното полукълбо при ниво 5 се преодолява и мозъкът, респ. умът впряга своя пълен капацитет. Фокусът на човека от ниво 6 е отново сърцето, но този път по един свободен и осъзнат начин. Ниво 6 има за задача да интегрира всички предишни нива, защото това е ключов момент – без този акт по-нататъшната еволюция не би била възможна.

Шесто ниво на съзнание се появява на историческата сцена през 60-те и 70-те години на 20 век с движенията на хипитата, Ню Ейдж, екологичните и феминистките движения. Характерното за тези първи стъпки са идеите за хармония, любов, холистичен начин на живот, който включва всички живи същества и цялата планета. Ниво 6 се разделя на ранно и късно. Късното ниво 6 е пълно реализиране на нивото, изграждането на **постмодерна култура**.

Отговаря на пета и шеста *чакри (вишудхи и агна)* като ниво на съзнание.

7. Психично ниво – Природен мистицизъм

Поява на „свръхестествените“ способности: синхроничности, ясновидство, телекинеза, виждане на аура, биоенергетика, чакри, способност за разчитане на символи, мандали и т.н. Характерна особеност е, че тези феномени са на границата между грубия физически свят и фините светове. Хората с подобни способности са наричани екстрасенси, медиуми, магьосници.

Отговаря на шеста *чакра (агна)* като ниво на съзнание.

8. Проницателно ниво – Божествен мистицизъм

Изживява се универсалната Любов – всеки атом във вселената е Любов. Среща с духовни същества, духове на животни, ангели, божества, и т.н., преживяване на божествената светлина, *бардо*, пътуване в други измерения с финото тяло.

Отговаря на седма *чакра (сахасрара)* като ниво на съзнание.

9. Каузално ниво – Безформен мистицизъм

Когато всички феномени изчезнат остава Чистото Необусловено Съзнание, наричано с различни имена: *Турия, Нирвана, Брахман, Аллах, Бог, Абсолют, Кайваля, Великият Дух*. Това е *нирвикална самадхи* на *Патанджали*.

Отговаря на седма *чакра (сахасрара)* като ниво на съзнание.

10. Недуално ниво – интеграция на 9 и всички нива под 9.

Недуалното съзнание присъства докато си в света на формите.

„Освобождаване на *чакрите* в Реалността“ (*Кен Уилбър*)

Вместо заключение:

Впоследствие тази схема /фиг. 6/ се усъвършенства и приема вида на т.н. решетка на *Уилбър-Комб*, което дава по-добро описание на връзката между ***нивата на съзнание и състоянията на съзнание***, през които даден индивид или култура преминават. Нивата на съзнание са динамични: в различно време индивидът може да е на различно ниво на съзнание. И не само това: различните аспекти на личността могат да заемат различни нива – напр. емоционалното развитие да е на ниво 4, а когнитивното на ниво 6 и т.н., което допълнително усложнява определянето на нивата, на които даден човек функционира.